

УДК 336.77

Миськів Г. В.

Європейський університет, Львівська філія

Пасінович І. І.

Львівська державна фінансова академія

ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ КРЕДИТНОГО РИНКУ ТА ЙОГО ЕФЕКТИВНІСТЬ

У статті досліджено сутність інституційного механізму кредитного ринку. Прослідковано взаємодію між інститутами всередині кредитного ринку з іншими інститутами фінансового ринку. Окремо автори визначили критерії ефективності функціонування інституційного механізму.

Ключові слова: інститут, інституційний механізм, кредитний ринок, інформаційно-ресурсні потоки, ефективність, компліментарність.

Постановка проблеми. Інституційна структура та середовище, що її формує, не будуть життєздатними без використання інституційного механізму – процесу обміну між інститутами потоками інформації і ресурсів, що забезпечують закріплення норм і правил поведінки та діяльності цих інститутів, а також безпосередню реалізацію взаємовідносин із іншими інститутами зовнішнього середовища.

Всередині інституційної структури кредитного ринку також мають місце певні міжінституційні зв'язки, котрі сприяють функціонуванню кредитного ринку загалом. Взаємообмінні потоки інформації та ресурсів приводять в рух процес кредитування і формують тим самим інституційний механізм кредитного ринку.

Таким чином, інститути формують інституційну структуру кредитного ринку, функціонуючи в умовах створеного та законодавчо закріпленого інституційного середовища, на базі взаємообмінних потоків інформації та ресурсів, що лежать в основі інституційного механізму кредитного ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні дослідження проблем становлення інституційного механізму висвітлені у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: К. Поланьї, Д. Комманса, К. Ерроу, Дж. М. Бьюкенена, Д. Нортон, К. Менара, О. Гордеева, Я. Кронрода, О. Іншакова, В. Шевченко, Н. Лебедева та ін. Проблеми ефективності інституційного механізму досліджені у працях О. Бессонова, С. Кірдіної, В. Уланова, С. Фатєєва, В. Дементьєва, А. Гриценка та В. Ліпова.

Водночас проведені дослідження мають загальний характер та не акцентують увагу на специфічних особливостях, зокрема, кредитного ринку. А тому проблема інституційного механізму кредитного ринку та його внутрішніх і зовнішніх інформаційно-ресурсних потоків є актуальною та потребує вивчення.

Мета статті – дослідити сутність поняття «інституційний механізм» та «інституційна механізм кредитного ринку»; визначити внутрішні та зовнішні інформаційно-ресурсні потоки, що лежать в основі механізму кредитного ринку; визначити сутність ефективності інституційного механізму.

Виклад основного матеріалу. Перше представлення поняття «інституційний механізм» зробив К. Поланьї [18], який визначив його для ринкової економіки як «механізм обміну (взаємний, на натуральній основі)». Трохи пізніше, у 1931 році, Д. Комманс висловить міркування, що саме «інституційний механізм надає змогу реалізовувати очікування шляхом визначення цінностей, за вняттям трансакційних витрат» [1].

К. Ерроу у праці «Можливості та межі ринку як механізму розподілу ресурсів» [2] фактично отождивив інституційний механізм із механізмом розподілу ресурсів та запевнив, що «ґрунтуватися він має на досягненнях ефективності по В. Парето».

Така ж думка прослідковується і у працях Дж. М. Бьюкенен та Д. Нортон. Так, Дж. М. Бьюкенен вважає, що «інституційний механізм забезпечує передачу правил, прийнятих в інституті [4], а Д. Нортон, зазначає, що «не існує інших рішень, ніж застосування інституційних механізмів, для того, аби встановити правила гри, і використання організацій – аби забезпечити дотримання цих правил» [17]. Вчений виокремлював інституційний механізм як «особливий вид механізму, функціонування якого надає змогу забезпечувати як створення правил, так і відслідковувати наслідки їх застосування» [17].

У більш звуженому та наближеному до сучасного тлумачення, французький економіст Клод Менар пропонує розглядати інституційний механізм «як об'єднання партнерів для створення організації, основу якого складають контрактні відносини, що виникають між партнерами, згрупованими в ієрархічну координаційну структуру з метою досягнення спільної мети» [16].

Як бачимо, науковці по-різному трактують поняття «інституційного механізму», однак спільним між ними є те, що всі визначають його як процес організації відносин, взаємодії, обміну або розподілу певних ресурсів.

Проведений науковий аналіз літературних джерел засвідчує, що в економічній літературі досі тривають дискусії з приводу визначення сутності «інституційного механізму». Однак нові етапи розвитку та трансформації економіки сприяють новітньому трактуванню даної категорії.

Серед сучасних економістів вагомий внесок у дослідження сутності інституційного механізму здійснили: О. Гордеев, Я. Кронрод, С. Кірдіна, О. Іншаков, В. Шевченко, Н. Лебедева, Дж. М. Бьюкенен, Д. Нортон та ін.

Так, О. Гордеев розуміє під інституційним механізмом «сукупність взаємозв'язків між формальними та неформальними інститутами, а також організаціями, які забезпечують узгодження та координацію сумісної діяльності по досягненню задекларованих певних цілей розвитку» [5].

Іншаков О. запропонував вважати інституційний механізм специфічним видом загальногосподарського механізму, який «повинен відображати основні структурні, функціональні та генезисні аспекти функціонування господарського механізму через нормативні правила» [9]. Н. Лебедева під інституційним механізмом розуміє «систему трансформації невпорядкованих взаємозв'язків

господарських суб'єктів і агентів з метою соціального упорядкування та закріплення їх функцій, відповідно до вимог традиційно існуючих і легітимно встановлених суспільством інститутів, що реалізуються в просторово-часовому, структурно-функціональному та історико-логічних аспектах генезису загальносистемного господарського механізму» [12].

Отже, майже усі автори виникнення та функціонування інституційного механізму нерозривно пов'язують із поняттям «інститут». Інституційний механізм певним чином визначає та реалізовує змістовне наповнення того чи іншого інституту, встановлює правила і обмеження в його функціонуванні, показує взаємодію із іншими інститутами всередині певної структури.

Досліджуючи інституційні структури та інституційні механізми, С.Г. Кірдіна ввела поняття «матриці інституційного механізму», під яким вона розуміє «усталену систему базових інститутів, яка склалася» [11]. Ці інститути регулюють взаємопов'язане функціонування основних суспільних сфер – економічної, політичної та суспільної. Можна вважати, що саме інститут держави, який об'єднує низку органів державного управління, є матрицею будь-якого інституційного механізму, з якої він починає функціонувати.

Оскільки держава як інститут виконує основне навантаження щодо вироблення формалізованих правил та обмежень у поведінці будь-яких інших інститутів, то саме їй належить провідна роль у будь-якому інституційному механізмі. Лише після встановлення низки норм та правил виникає механізм впровадження даних вимог в повсякденну діяльність. А тому можемо погодитися, що саме інститут держави є визначальним в інституційному механізмі.

Відтак, з одного боку, інституційний механізм є органічною складовою системи державного управління, з іншої – охоплює взаємовідносини, що значно виходять за межі суто державно-управлінської діяльності [5].

Варто зазначити, що вчені не приділяють належної уваги вузькопрофільному дослідженню сутності інституційних утворень, в тому числі і інституційному механізму кредитного ринку. А тому досі не визначено його сутність.

Беручи за основу тлумачення поняття «інституційний механізм» згадуваними авторами, запропонуємо власне формулювання цього поняття.

Отже, *інституційний механізм кредитного ринку* – це процес трансформації, реалізації та впорядкування взаємовідносин між інститутами кредитного ринку за ієрархією їх місця на даному ринку та з інститутами інших ринків, з метою ефективного переміщення інформаційно-ресурсних потоків, що дозволить задовольнити інтереси цих інститутів та досягти поставлених завдань.

Інституційний механізм кредитного ринку виступає як функціональна підсистема, один із блоків загальноекономічного механізму, який створює організаційні умови стабільної роботи суб'єктів кредитного ринку. Разом з тим інституційний механізм виступає як самостійно організована структура, яка ґрунтується на горизонтальній і вертикальній взаємодії суб'єктів-інститутів.

З огляду на взаємодію між інститутами всередині кредитного ринку та з іншими інститутами фінансового ринку вважаємо за доцільне виділити внутрішній інституційний механізм кредитного ринку та зовнішній інституційний механізм кредитного ринку.

У внутрішньому інституційному механізмі переважають вертикальні зв'язки – інститути, нижчі за ієрархією, підпорядковуються вищестоящим інститутам, і лише незначна частина взаємовідносин здійснюється по-горизонталі – із рівними за становищем інститутами. Водночас у зовнішньому інституційному механізмі кредитного ринку домінують горизонтальні зв'язки, і лише незначна їх кількість, вертикальні, – підпорядковуючі.

Зважаючи на взаємозв'язки інститутів кредитного ринку із інститутами інших ринків національної економічної системи та з іноземними кредитними інститутами, розрізняємо приналежність зовнішнього інституційного механізму кредитного ринку або до національного економічного середовища, або до міжнародного.

Зовнішній інституційний механізм передбачає тісну співпрацю інститутів кредитного ринку із інститутами ринків, які є складовими фінансового ринку: депозитним, валютним, страховим, ринком інвестицій, цінних паперів та похідних інструментів (рис.1).

Кредитний ринок значною мірою залежить від розвитку депозитного ринку: обсяги залучених депозитів формують кредитні ресурси комерційних банків, вартість депозитів визначає вартість кредитів, що будуть надаватися, а терміни залучення депозитних коштів впливають на строковість наданих кредитів економічним суб'єктам.

Інститутами депозитного ринку, так само як і кредитного ринку, є комерційні банки та певні види небанківських фінансово-кредитних установ (наприклад, кредитні спілки).

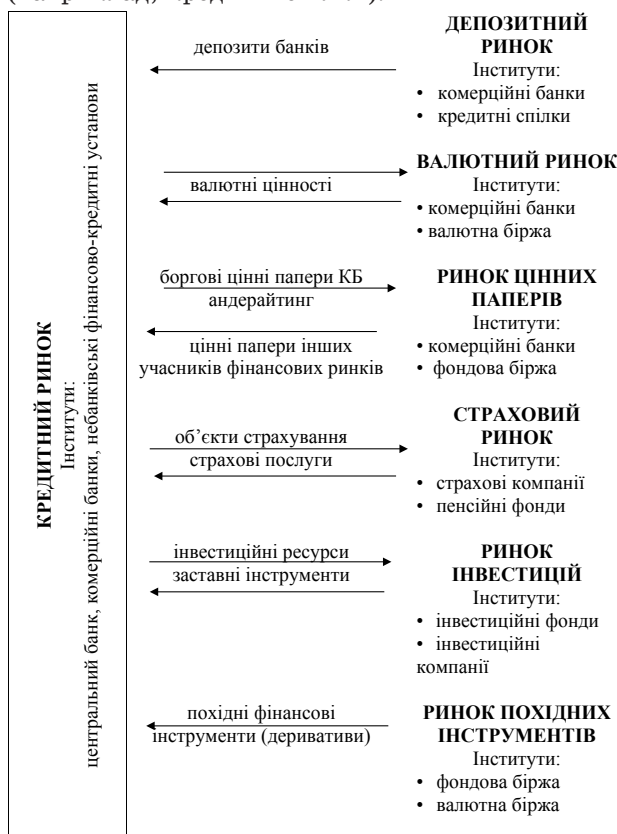

Рис. 1. Зовнішній інституційний механізм кредитного ринку

Джерело: власна розробка автора

Між кредитним та валютним ринками співпраця полягає у взаємообміні валютними цінностями, яка у практичній площині набуває вигляду кон-

версійних операцій або валютних кредитно-депозитних операцій. Як інститути кредитного ринку, так і інститути валютного ринку основною метою валютних операцій вбачають отримання прибутку. Взаємодія між інститутами кредитного ринку та ринку цінних паперів є обоюсторонньою. Так, комерційні банки реалізують через інститути ринку цінних паперів (фондові біржі) власні емітовані боргові цінні папери і в той же час можуть купувати цінні папери, емітовані іншими учасниками фінансових ринків (інвестиційними фондами, інвестиційними компаніями тощо). Перші трансакції дають змогу залучати нові обсяги кредитних ресурсів, а другі – зменшувати фінансові ризики та отримувати додатковий прибуток. Окрім того, комерційні банки можуть надавати послугу андеррайтингу з метою отримання прибутку.

Ще одним напрямом взаємодії у зовнішньому інституційному механізмі кредитного ринку є співпраця комерційних банків і страхових компаній, які виступають інститутами з боку страхового ринку. Комерційні банки значно поживляють страхову діяльність, надаючи страховим компаніям велику кількість нових об'єктів страхування, якими виступають: заставлене майно банку, товари довгострокового користування, продані в кредит, послуги, продані в кредит, кредитні та розрахункові ризики тощо. Водночас страхові компанії спрощують діяльність комерційних банків, надаючи їм послуги зі страхування об'єктів кредитування. Тісно співпрацюючи із комерційними банками, страхові компанії мають змогу впроваджувати нові страхові послуги і розширювати клієнтську базу.

Взаємна вигода від співробітництва є настільки великою, що чимраз більшого розвитку набуває напрямом взаємодії банків із страховими компаніями – bancassurance – банківське страхування.

Вагоме значення для національної економіки має механізм взаємодії кредитного та інвестиційного ринків. Інститути кредитного ринку забезпечують надходження довгострокових та масштабних фінансових інвестицій в реальний сектор шляхом кредитування суб'єктів ринку інвестицій, які, в свою чергу, інвестують об'єкти реальної економіки. Значну роль в даній взаємодії відіграють небанківські фінансові установи, які сприяють інвестуванню через надання кредитів підприємствам певних напрямків економічної діяльності (наприклад, сільськогосподарським). Через взаємодію банківських та інституційних інвесторів досягається збільшення капіталізації інвестицій в усіх сферах економіки, банківські установи можуть нарощувати капіталізацію інвестиційних ресурсів і розширювати свої можливості банківського інвестування.

Взаємодія кредитного ринку та ринку похідних інструментів проявляється в тому, що комерційні банки використовують похідні фінансові інструменти, зокрема кредитні деривативи, для зменшення кредитних ризиків. Це дозволяє перерозподілити ризики та зменшити їх.

Таким чином, зовнішній інституційний механізм кредитного ринку проявляється у тісній взаємодії інститутів кредитного ринку із іншими інститутами фінансового ринку та його складових, що дозволяє сформувати основу ринку фінансових послуг країни загалом. Провідну роль відіграють комерційні банки як найбільш дієві інститути, однак певні ніші займають і небанківські фінансово-кредитні установи, що загалом робить функціонування інституційного механізму більш досконалим.

Проблемою сучасної наукової думки є відсутність методики оцінки та критеріїв ефективності

функціонування інституційного механізму. Однак в наукових дослідженнях зустрічаються спроби виділити певні ознаки, які могли б стати визначальними критеріями для оцінки його ефективності.

Низка вчених (О. Бессонова, С. Кірдіна, В. Уланов, С. Фатєєва, В. Дементьев, А. Гриценко та В. Ліпов) ввели в обіг та дослідили поняття інституційної компліментарності.

У наукових дослідженнях початку ХХІ ст. О. Бессонова, С. Кірдіна, В. Уланов та С. Фатєєва [3; 11; 19; 20] інституційну компліментарність визначали як ефект взаємодії інститутів; як явище, що відображає цілісність інституційної взаємодії. Автори акцентували увагу на умовах, які забезпечують інституційну компліментарність, на характері взаємодії інститутів.

В. Дементьев інституційну компліментарність трактує як «явище діалектичне, котре дозволяє висвітлити суперечливу сутність проблеми функціонування інститутів, що припускають різні алгоритми поведінки. Результатом взаємодії інститутів фактично є формування нового явища в інституційній сфері» [7].

А. Гриценко розглядає взаємодію між інститутами, яка передбачає одночасно як збереження їх функціонального призначення, так і їх часткову зміну, доповнення функцій, оскільки інститути взаємодіють лише «однією стороною свого існування». Результат такої взаємодії – вимірювання ефективності функціонування інститутів (як в позитивну, так і у негативну сторону) [6].

Найбільш глибоко та структуровано дослідив інституційну компліментарність інституційного механізму В. Ліпов. Вчений визначив структурні елементи, складові, основні принципи компліментарності, розкрив взаємозв'язки між базовими та компліментарними інститутами [14].

На думку В. Ліпова, інституційна компліментарність характеризує функціональну і процесуальну цілісність системи та опирається на низку інституціональних принципів, які дозволяють оптимізувати інституційну структуру та її вплив на економічну систему [13].

Таким чином, інституційна компліментарність як один із критеріїв ефективності функціонування інституційного механізму відображає зв'язки між взаємодіючими інститутами як в рамках інституційної системи, так і за її межами; зумовлює утворення досить стійких інституційних структур із оптимальним складом елементів.

Ще одним критерієм визначення ефективності функціонування інституційного механізму є величина трансакційних витрат, які мають місце при взаємодії інститутів.

Абсолютна ефективність інституційного механізму проявляється у зниженні загальних та часткових трансакційних витрат. Відносна ефективність інституційного механізму проявляється тоді, коли збільшення трансакційних витрат буде перекрито зростанням прибутку або зниженням сукупних, виробничих і трансакційних, витрат. Ефективні інституційні механізми певним чином розподіляють трансакційні витрати між економічними агентами, в результаті чого оптимізується загальна структура витрат.

Висновки. На основі проведеного дослідження сутності інституційного механізму кредитного ринку нами запропоновано під інституційним механізмом кредитного ринку розуміти процес трансформації, реалізації та впорядкування взаємовідносин між інститутами кредитного ринку за ієрархією їх місця на даному ринку та з інститутами інших рин-

ків, з метою ефективного переміщення інформаційно-ресурсних потоків, що дозволить задовольнити інтереси цих інститутів та досягти поставлених завдань розвитку кредитного ринку загалом.

Інституційний механізм не може бути константою. Його завдання полягає у встановленні певного порядку співпраці, забезпеченні ефективної взаємодії між інститутами всередині кредитного ринку та за його межами. Механізм повинен спри-

яти адаптації інститутів до мінливого зовнішнього середовища, сприяти їх розвитку та розвитку інституційної структури кредитного ринку. Окрім того, потрібно оптимізувати ресурсо-інформаційні потоки інституційного механізму кредитного ринку, з метою досягнення високої компліментарності одночасно із низьким рівнем трансакційних витрат для забезпечення високої ефективності функціонування цього механізму.

Список літератури:

1. Commons J.R. Institutional Economics // American Economic Review. 1931. V 21. – Pp. 648–657.
2. Kenneth J. Arrow. The Potentials and Limits of the Market in Resource Allocation. In: G.R. Feiwel (ed.). Issues in Contemporary Microeconomics and Welfare. London: Macmillan, 1985, p. 107–124.
3. Бессонова О. Раздаточная экономика России. – М. : РОССПЭН, 2006 г. – 144 с.
4. Бьюкенен Дж. М. Границы свободы. Между анархией и Левиафаном / Дж. М. Бьюкенен; Сочинения. Пер. с англ. // Фонд экономической инициативы; Гл. ред. кол.: Нуреев Р.М. и др. – М. : «Тaurus Альфа», 1997. – 560 с.
5. Гордеев О. Концептуальні підходи до сутності інституційного механізму // Публічне управління – С. 36–42.
6. Гриценко А. Совместно-разделенные отношения: труд, собственность и власть / А. Гриценко // Экономика Украины. – 2003. – № 3. – С. 50–58.
7. Дементьев В. Что мы исследуем, когда исследуем институты? / В. Дементьев // Terra Economicus (Экономический вестник Ростовского государственного университета). – 2009. – Т. 7, № 1. – С. 13–30.
8. Иншаков О.В. Экономические институты и институции: к вопросу о типологии и классификации. // Социологические исследования. – 2003. – № 9. – С. 44.
9. Иншаков О.В. Место институционализма в экономической науке / О.В. Иншаков, Д.П. Фролов // Экономист. – № Ю. – 2005. – С. 39–44.
10. Кирдина С. Институциональные матрицы и развитие России. – Новосибирск : ИЭиОПП СО РАН. 2001. – 308 с.
11. Кирдина С.Г. Теория институциональных матриц: в поисках новой парадигмы Журнал социологии и социальной антропологии. – 2001. – Том IV. – № 1. – С. 101–115.
12. Лебедева Н.Н. Институциональный механизм экономики: Сущность, структура, развитие. – Волгоград : ВолГУ, 2002. – 231 с.
13. Липов В. Мотивація інституціональних змін у трансформаційній економіці. – Х. : Вид-во НФаУ, 2004 р. – 184 с.
14. Липов В.В. Институциональная комплементарность как фактор формирования социально-экономических систем // JOURNAL OF INSTITUTIONAL STUDIES (Журнал институциональных исследований) • Том 4. – № 1. – 2012.
15. Липов В. Институциональная комплементарность социально-экономических систем. – Х. : Изд-во ХНУ им. В.Н. Каразина, 2011 – 484 с.
16. Менар К. Экономика организаций / К. Менар; пер с франц.; под ред. А.Г. Худокормова. – М. : Инфра-М, 1996. – 160 с.
17. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт; Пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. – М. : Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 188 с.
18. Поланьи К. Экономика как институционально оформленный процесс / К. Поланьи // Экономическая социология. – 2001. – Т. 3. – № 2. – С. 68–73.
19. Уланов В. Комплементарность взаимодействия субъекта и среды : дис. канд. филос. наук: 09.00.11. Казань. – 2004 г. – 150 с.
20. Фатеева С. Комплементарность в экономической культуре: понятие, формы и механизм действия : дис. докт. филос. наук. – Ростов н/Д., 2006. – 261 с.

Мыскив Г. В.

Европейский университет, Львовский филиал

Пасинович И. И.

Львовская государственная финансовая академия

ИНСТИТУЦИОННЫЙ МЕХАНИЗМ КРЕДИТНОГО РЫНКА И ЕГО ЭФФЕКТИВНОСТЬ

Резюме

В статье исследована сущность институционального механизма кредитного рынка; исследовано взаимодействие между институтами внутри кредитного рынка и с другими институтами финансового рынка. Отдельно авторы определили критерии эффективности функционирования институционального механизма.

Ключевые слова: институт, институциональный механизм, кредитный рынок, информационно-ресурсные потоки, эффективность, комплементарность.

Myskiv G. V.

European University, Lviv Branch

Pasinovych I. I.

Lviv State Finance Academy

DEFINITION AND EFFECTIVENESS OF CREDIT MARKET INSTITUTIONAL MECHANISMS

Summary

This article investigates the nature of the institutional mechanism of the credit market. Examined the interaction between institutions in the credit market and other financial market institutions. Also, the authors have identified performance criteria of institutional mechanism.

Key words: institute, institutional mechanism, the credit market, information and resource flows, efficiency, complementarity.